

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่องการป้องกันการทุจริตในบริบทของ ป.ป.ช. ตามแนวทางพระพุทธศาสนา คือ การศึกษาการทุจริตในบริบทของ ป.ป.ช. การทุจริตและการป้องกันการทุจริตตามแนวทางพระพุทธศาสนา และแนวทางการป้องกันการทุจริตในบริบทของ ป.ป.ช. ตามแนวทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยการป้องกันการทุจริตในบริบทของ ป.ป.ช. ตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยทำการศึกษาตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยอยู่ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) การทุจริตในบริบทของ ป.ป.ช. (๒) การทุจริตและการป้องกันการทุจริตตามแนวทางพระพุทธศาสนา และ (๓) แนวทางการป้องกันการทุจริตในบริบทของ ป.ป.ช. ตามแนวทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

จากการศึกษาการป้องกันการทุจริตในบริบทของ ป.ป.ช. ตามแนวทางพระพุทธศาสนา สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ การทุจริตในบริบทของ ป.ป.ช.

ความหมายของคำว่า “ทุจริต” หมายถึง การทุจริตต่อตำแหน่งหน้าที่ การประพฤติปฏิบัติคดโกง และการแสวงหาผลประโยชน์ที่ไม่ชอบธรรมด้วยกฎหมายสำหรับตนเองหรือผู้อื่น ส่วนคำว่า “คอร์รัปชัน” ตรงกับคำในภาษาไทยว่า “ฉ้อราษฎร์บังหลวง” หมายถึง การรีดนาทาเร้น การเบียดบังทรัพย์สินของหลวงมาเป็นของตน การรับสินบนเพื่อประโยชน์ต่อตนเองหรือผู้อื่น

ปัญหาการทุจริตในบริบทของ ป.ป.ช. อาจเป็นปัญหาที่เกิดจากการทุจริตคอร์รัปชันในประเทศไทย ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามทุจริตแห่งชาติหรือ ป.ป.ช. ได้ตระหนักถึงปัญหาเหล่านี้ การทุจริตคอร์รัปชันโดยส่วนใหญ่แล้ว ตามรูปแบบลักษณะของสังคมไทย จนเกิดเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการทุจริตหรือคอร์รัปชันในสังคมไทยซึ่งมีอยู่ ๔ ด้านคือ

(๑) ด้านเศรษฐกิจและการครองชีพ ได้แก่ งบประมาณรายจ่ายของรัฐบาลที่เป็นสิ่งล่อใจราษฎรซื้อความสะดวกจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐรายได้ไม่เพียงพอเมื่อเทียบกับรายจ่ายและราษฎรวิ่งเต้นเพื่อให้ได้ครอบครองทรัพยากรที่มีจำนวนจำกัด

(๒) ด้านระบบบริหารราชการ ได้แก่ ผู้บังคับบัญชาบกพร่องไม่กำกับดูแลให้เป็นไปตามระเบียบวินัยทำให้เกิดการทุจริต และการขาดดุลแห่งอำนาจในการบริหารราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ทำให้การควบคุมดูแลไม่ทั่วถึง เกิดการทุจริตในวงราชการได้ง่าย รวมทั้งการเกรงใจและเกรงกลัวผู้บังคับบัญชาใช้อำนาจหน้าที่แสวงหาผลประโยชน์ไม่ศึกษาและปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของทางราชการ

(๓) ด้านสังคมวัฒนธรรมและศีลธรรม ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐขาดธรรมประจำใจ เจ้าหน้าที่ของรัฐชั้นผู้ใหญ่ทุจริตแล้วไม่ถูกจับ จึงเป็นตัวอย่างให้เจ้าหน้าที่ของรัฐชั้นผู้น้อยทำตาม สังคมไทยเน้นวัตถุนิยมมากกว่าความดีงาม ทางด้านศีลธรรม เงินคือสิ่งที่เป็นคุณค่าทางสังคม เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้จ่ายฟุ่มเฟือยทางด้านอุปโภค บริโภค จึงต้องดิ้นรนด้วยวิธีการทุจริต

(๔) ด้านกฎหมายและวิธีพิจารณา ได้แก่ การลงโทษทางวินัยมีความยุ่งยากในการหาพยานหลักฐาน เพราะมีระเบียบขั้นตอนมากมายในการสอบสวน การพิสูจน์การทุจริต ต้องมีหลักฐานอย่างชัดเจน

ดังนั้น สรุปเรื่องของการทุจริตหรือคอร์รัปชัน ดังต่อไปนี้คือ

- (๑) การให้และรับสินบน
- (๒) การฉกฉวยและแปรรูปทุนของรัฐ
- (๓) การใช้ทรัพยากรของรัฐไปในทางที่มีขอบ
- (๔) การไม่ทำตามหน้าที่
- (๕) การใช้อิทธิพลทางการค้า
- (๖) ยอมรับของขวัญที่ไม่ถูกต้อง
- (๗) ปกปิดการบริหารงานที่ไม่ถูกต้อง
- (๘) ใช้อำนาจในทางที่ผิด
- (๙) การใช้เกณฑ์ ข้อบังคับต่าง ๆ
- (๑๐) การทุจริตการเลือกตั้ง
- (๑๑) การแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ
- (๑๒) ผู้อุปถัมภ์กับประชานิยม
- (๑๓) การบริจาคเพื่อช่วยเหลือการณรงค์ที่ผิดกฎหมาย

และสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือ ป.ป.ช. เป็นองค์กรหลักที่มีบทบาทหน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตที่เกิดขึ้นโดยมีมาตรการในการป้องกัน ได้แก่

(๑) การให้ความสำคัญอย่างจริงจังกับการปฏิบัติตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีและหลักธรรมาภิบาลของบุคคลในภาครัฐ

(๒) เสริมสร้างอุดมการณ์และปลูกฝังจิตสำนึกค่านิยมให้กับข้าราชการ นักการเมืองรวมทั้งบุคคลที่เกี่ยวข้อง มีคุณธรรม จริยธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต

(๓) สร้างองค์กรต้นแบบคุณธรรมในแต่ละภาคส่วน รวมทั้งการรณรงค์ ส่งเสริม คนดีกับคนไม่ดี ผู้ที่ทุจริตคอร์รัปชันออกไปจากภาครัฐและภาคการเมือง

(๔) สร้างระบบเฝ้าระวังเตือนและป้องกันภัยล่วงหน้าต่อการทุจริตคอร์รัปชันที่จะเกิดขึ้นในทุกหน่วยงานของภาครัฐ และมาตรการในการปราบปราม โดยยึดหลักธรรมาภิบาลเป็นหลักในการปราบปราม เช่น

(๑) หลักนิติธรรม

(๒) กระบวนการยุติธรรม

(๓) หลักความโปร่งใส

(๔) หลักการมีส่วนร่วม

(๕) หลักการถ่วงดุล

(๖) การตรวจสอบโดยองค์กรอิสระ

การจัดการทุจริตคอร์รัปชันให้หมดไปจากสังคมไทยได้นั้น ภาครัฐและภาคเอกชนควรร่วมมือกันแก้ไขปัญหา แนวทางหรือมาตรการแก้ไขปัญหาการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันในสังคมไทย นอกจากจะใช้มาตรการทางด้านกฎหมายในการปราบปรามแล้ว มาตรการในการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน โดยการให้ทุกภาคส่วนร่วมกันศึกษาเรียนรู้และทำความเข้าใจและช่วยกันเผยแพร่ความรู้ด้านธุรกิจสมัยใหม่ที่มีความหลากหลายและสลับซับซ้อนเพื่อให้รู้เท่าทันนักการเมืองในปัจจุบัน โดยมีสื่อมวลชน องค์กรอิสระและองค์กรตรวจสอบภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชัน นี่จึงจะเป็นแนวทางหนึ่งในการที่จะป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๕.๑.๒ การทุจริตและการป้องกันการทุจริตตามแนวทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาการทุจริตและการป้องกันการทุจริตตามแนวทางพระพุทธศาสนา สรุปได้ดังนี้

การทุจริตและการป้องกันการทุจริตตามแนวทางพระพุทธศาสนา ก่อนอื่นจะต้องเข้าใจถึงความหมายของคำว่า “ทุจริต” ตามแนวทางพระพุทธศาสนา ประเภทของทุจริต ปัจจัยที่ทำให้เกิดการทุจริต และหลักธรรมในการป้องกันการทุจริตตามแนวทางพระพุทธศาสนาต่อไป

คำว่า “ทุจริต” ตามหลักทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำความชั่ว การกระทำความผิด ความประพฤดิชั่ว ความประพฤดิไม่ดี

ประเภทของทุจริตตามหลักทางพระพุทธศาสนา ก็จำแนกออกเป็น ๓ ประเภทด้วยกัน นั่นก็คือ

๑. กายทุจริต หมายถึง ความประพฤดิชั่วด้วยกาย จะเน้นไปที่ข้อของ อทินนาทาน การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้

๒. วจิตุจริต หมายถึง ความประพฤดิชั่วด้วยวาจา จะเน้นไปที่ข้อของ มุสาวาท การพูดเท็จ

๓. มโนทุจริต การประพฤดิชั่วทางใจ ซึ่งมีองค์ประกอบอยู่ ๓ ประการด้วยกัน นั่นก็คือ (๑) อภิชฌา ความเพ่งเล็งอยากได้จึงจะเอาของเขา (๒) พยาบาท คิดปองร้ายผู้อื่น (๓) มิจฉาทิฎฐิ ความเห็นผิดจากคลองธรรม เห็นว่า กรรมดี กรรมชั่วไม่มี ผลของบุญ ผลของบาปไม่มี

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการทุจริต สาเหตุต่าง ๆ อาจเกิดมาจากความไม่รู้จักพอ การประพฤดิปฏิบัติที่ไม่ดี เช่น

๑. โลภะ หมายถึง เป็นอาการของจิตที่อยากได้ไม่รู้จักพอ เป็นความเศร้าหมองของจิต ซึ่งทำให้บุคคลแสวงหาสิ่งที่ต้องการในทางทุจริต ซึ่งเกิดมาจากสาเหตุหลัก ๆ อยู่ ๒ อย่างด้วยกัน นั่นก็คือ

(๑) ความโลภเชิงวัตถุนิยม หมายถึง ความอยากมีเงินทอง อยากได้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ เครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่ ตลอดจนเครื่องแต่งกายที่ทันสมัย สิ่งเหล่านี้เป็นวัตถุกามอย่างหนึ่งที่ตอบสนองความต้องการทางรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ จนทำให้บุคคลเหล่านั้นติดกับวัตถุนิยมเหล่านี้

(๒) ความโลภทางสังคม หมายถึง สภาพที่บุคคลเกี่ยวข้องทางสังคมและมีความต้องการให้สังคมยอมรับมากยิ่งขึ้น เช่น การอยากมีชื่อเสียง การอยากเป็นคนเด่นคนดัง ซึ่งเป็นกิเลสกามอย่างหนึ่ง เพราะความพอใจ ความเพลิดเพลินด้วยอำนาจความยินดี ความทะยานอยากในสิ่งเหล่านี้

๒. อทินนาทาน หมายถึง การถือเอาสิ่งของของผู้อื่นไป ด้วยอาการแห่งการขโมยสิ่งของ ทั้งลักทรัพย์ น้อโกง การยักยอก การเลียงภาชี และการสับเปลี่ยน จนทำให้ผู้อื่นเสียหาย เกณฑ์ที่จะตัดสินความผิดว่า เป็นอทินนาทาน มีองค์ประกอบ ๕ ประการด้วยกันเหล่านี้คือ

- (๑) ของที่เจ้าของหวงแหน
- (๒) รู้ยู่ว่าเป็นของที่เจ้าของหวงแหน
- (๓) จิตคิดจะลัก
- (๔) พยายามลัก
- (๕) ลักมาด้วยความพยายามนั้น

๓. วิหิงสา หมายถึง ความตริกลงในทางเบียดเบียน การทำร้าย ความนึกคิดในทางทำลายหรือก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น จนทำให้ผู้อื่นเสียหาย เช่น พระเทวทัต นางจิณฺจ-มาณวิกา พระโกกาลิกะ พระทัพพมัลลบุตร และภิกษุณีถูลนันทา

หลักธรรมในการป้องกันการทุจริต เป็นหลักธรรมช่วยส่งเสริมและกระตุ้นให้บุคคลหันมาสนใจและนำไปใช้ในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อเป็นเครื่องมือในการเตือนสติของตนเองให้ละเว้นจากพฤติกรรมทุจริตทั้งปวง เช่น

ทาน หมายถึง การให้ การแบ่งปันสิ่งที่เป็นวัตถุและสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุแก่สรรพสัตว์ เพื่ออนุเคราะห์ สงเคราะห์ ตอบแทนบูชาคุณด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน รวมถึงการให้อภัย ซึ่งเป็นหลักธรรมเบื้องต้นในทางพระพุทธศาสนา เพราะเป็นการละเว้นความเห็นแก่ตัวอีกประการหนึ่ง

สันโดษ หมายถึง ความยินดี พอใจ ความรู้จักพอเพียงในสิ่งที่ตนมี ในปัจจัย ๔ อย่าง คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ตลอดจนการมีความสุขความพอใจด้วยเครื่องยังชีพที่หามาได้ ด้วยความเพียรพยายามของตน คือ ไมโลภ ไม่ริษยาใคร เพราะว่าความโลภเป็นสาเหตุแห่งอกุศลมูลหรือทุจริตคอร์รัปชั่น สันโดษจึงเป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาเป็นวิธีการแก้ปัญหาความโลภในสังคมปัจจุบันได้ในระดับหนึ่ง

สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเว้นจากมิถมาชีวะทุกชนิด ประกอบแต่การงานที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ก่อความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและส่วนรวมของสังคม ซึ่งประกอบไปด้วย

๑. กายสุจริต ละจากการฆ่าสัตว์ การเบียดเบียนสัตว์ ละอทินนาทาน ละเว้นจากการเลียงชีพด้วยการลักขโมยและการไม่ล่วงละเมิดประเวณีทางเพศ

๒. วจีสุจริต ละจากการพูดเท็จ ไม่ยอมกล่าวเท็จเพราะเหตุแห่งตน ผู้อื่น หรือเพราะเห็นแก่ประโยชน์ใด ๆ

๓. มโนสุจริต ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น ไม่มีจิตคิดร้าย และมีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม

หิริโอตตปปะ หมายถึง ความละอายและความเกรงกลัวต่อบาปทุจริตทั้งปวง ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการทุจริตต่าง ๆ ถ้าหากว่าบุคคลใดประกอบด้วยหิริโอตตปปะ ก็จะเป็นคนที่ประกอบด้วยสุจริตทั้งทางกาย วาจา ทางใจ และสามารถประกอบอาชีพที่สุจริตได้

อวิหิงสา หมายถึง การไม่เบียดเบียน การเว้นจากการทำร้ายผู้อื่นให้เดือดร้อน ซึ่งรวมถึงมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ไม่ให้ได้รับความเดือดร้อนจากสิ่งนั้น ๆ ประกอบไปด้วย ความไม่เบียดเบียนทางกาย ความไม่เบียดเบียนทางวาจา และความไม่เบียดเบียนทางใจ

เมตตา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่นให้มีความสุข และมีเมตริจิตแผ่ไปยังสรรพสัตว์ทั้งหลาย ประกอบไปด้วย เมตตากายกรรม เมตตาวาจากรรม และเมตตาโมหกรรม

๕.๑.๓ แนวทางการป้องกันการทุจริตในบริบทของ ป.ป.ช. ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาแนวทางการป้องกันการทุจริตในบริบทของ ป.ป.ช. ตามแนวทางพระพุทธศาสนา สรุปได้ดังนี้

สาเหตุของการทุจริต เป็นปัญหาที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทย อันเกิดมาจากหลายสาเหตุ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายบ้านเมือง เช่น การฝ่าฝืนกฎระเบียบแบบแผนข้อบังคับต่าง ๆ การถูกกลั่นแกล้ง การละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ การยกยอก การปลอมแปลงเอกสารต่าง ๆ ที่เป็นเท็จ เป็นต้น สาเหตุเหล่านี้อาจเกิดมาจากความโลภ การเบียดเบียน การเบียดบัง อยากได้ทรัพย์สินของคนอื่นมาเป็นของตน จนทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันต่าง ๆ ตามมา ซึ่งเกิดมาจากกายทุจริต ความประพฤติชั่วทางกาย วาจาทุจริต ความประพฤติชั่วทางวาจา และมโนทุจริต ความประพฤติชั่วทางใจ

ส่วนแนวทางการป้องกันการทุจริตในบริบทของ ป.ป.ช. ตามแนวทางพระพุทธศาสนา ในที่นี้ก็จะใช้การประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักสันโดษ สันโดษเป็นหลักธรรมหนึ่งที่ช่วยยับยั้งชั่งใจและป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันที่จะเกิดขึ้นได้ เพราะสันโดษเป็นการรู้จักพอประมาณในการดำเนินชีวิต เป็นเครื่องป้องกันความโลภ ความเกิดขึ้นของความมักใหญ่ ความริษยา ความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่นมาเป็นของตนในทางที่มีชอบธรรม เป็นคุณธรรมที่เข้ามาทำหน้าที่ป้องกันไม่ให้เกิดความคิดที่จะแสวงหาในทางทุจริตคอร์รัปชันต่าง ๆ ผู้มีความสันโดษในหน้าที่การงาน ก็จะทำให้ความขยันหมั่นเพียร ประกอบกิจการการงานด้วยความพากเพียรพยายาม ตั้งอกตั้งใจอย่างรอบครอบ เมื่อนั้นการงานเหล่านั้นก็จะประสบความสำเร็จได้ด้วยดี โดยปราศจากการเบียดเบียน การลักขโมยสิ่งของ และการแสวงหาที่ไม่ชอบธรรม

ส่วนหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงในระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

แต่การป้องกันในที่นี้จะเป็นการป้องกันเฉพาะในส่วนของคุณค่าที่จะช่วยยับยั้งชั่งใจในการกระทำความชั่วหรือทำทุจริตต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น (ทางธรรม) โดยมีหลักสันโดษและหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของแต่ละบุคคล แต่ถ้าหากว่า เมื่อมีการล่วงละเมิดในการทุจริตเกิดขึ้น ก็จะมีมาตรการและการป้องกันการทุจริตที่มีกฎหมายเป็นหลักในการตัดสินพิจารณาคดีของบ้านเมืองในการกระทำความผิดนั้น ๆ และมาช่วยปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันอีกส่วนหนึ่งด้วย (ทางโลก)

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สำนักงาน ป.ป.ช. ควรขอความร่วมมือจากมหาเถรสมาคมหรือมหาวิทยาลัยสงฆ์ซึ่งควรดำเนินการดังนี้ คือ

๑. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสังคมปัจจุบัน เน้นหลักการปฏิบัติ ที่สามารถตรวจสอบ โดยอ้างอิงกับกฎหมายและหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อยึดถือเป็นแนวทางในการพัฒนาและป้องกันการทุจริตที่จะเกิดขึ้นได้

๒. จัดทำโครงการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างหลักคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมที่สามารถบูรณาการได้กับแผนการพัฒนาในการป้องกันและปราบปรามทุจริตแห่งชาติ

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

เนื่องจากมีข้อจำกัดเรื่องขอบเขตของการวิจัยตามหัวข้อวิทยานิพนธ์ และระยะเวลา จึงอาจทำให้วิทยานิพนธ์นี้ไม่ละเอียดสมบูรณ์ครอบคลุมในทุก ๆ ด้าน เพื่อประโยชน์ในการวิจัยในครั้งต่อไป จึงขอเสนอหัวข้อไว้พอเป็นตัวอย่างดังนี้

๑. ศึกษาเปรียบเทียบความหมายของการทุจริตระหว่างบริบทของ ป.ป.ช. กับ พระพุทธศาสนา
๒. ศึกษาความหมายและความสำคัญของเมตตารธรรมที่ป้องกันการทุจริตแห่งชาติ
๓. ศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสันโดษและหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามวิถีการป้องกันการทุจริตแห่งชาติ
๔. ศึกษารากเหง้าของการทุจริตตามหลักศีลข้ออินนาทาน
๕. ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างอกุศลกรรมบถทางกายข้ออินนาทานกับอกุศลกรรมบถทางใจในบริบทของการทุจริตคอร์รัปชัน